

Олександр Бонь,
доцент кафедри історії України
Історико-філософського факультету
Київського університету
імені Бориса Грінченка,
кандидат історичних наук, доцент,
Київ, Україна

Oleksandr Bon,
Associate Professor of the Department
of History of Ukraine,
Borys Grinchenko Kyiv University,
PhD in History, Associate Professor,
Kyiv, Ukraine

e-mail: o.bon@kubg.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org//0000-0003-3287-5955>

УДК 94(477.5)“1920”:316.343.6-051]

DOI: 10.28925/2524-0757.2021.122

**ХОДАК І. О. ЛЮДСЬКИЙ ЗАРОБИТОК. ДАНИЛО ЩЕРБАКІВСЬКИЙ:
СИЛЬВЕТА УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА.** Харків — Київ, 2020. 546 с.

В українській гуманітаристиці є постаті такої величини й значення, які змінили наповнення і стан самої науки, звели її на якісно новий рівень розвитку. Саме такою особою в українському мистецтвознавстві та музейництві кінця XIX ст. — першої третини XX ст. можна назвати Данила Михайловича Щербаківського (1877–1927). Тож лише значні та тривалі напрацювання окремих аспектів діяльності таких вчених дають змогу з часом підійти до написання узагальнюючих біографічних праць. Повною мірою це стосується і біографії Д. Щербаківського авторства Ірини Ходак, яка давно й плідно працює над темою музейної, пам'яткоохоронної, етнографічної діяльності вченого. Її робота, що висвітлює Д. Щербаківського на тлі доби, переконлива як у джерельному плані, так і тематичному наповненні. До важливих переваг монографії можна зарахувати ґрунтовний історіографічний огляд. У ході дослідження творчого доробку науковців-універсалістів, до яких належить, без сумніву, й Д. Щербаківський, існує загроза того, що науковці з суміжних галузей гуманітаристики можуть випустити з поля зору певний пласт літератури не зі «свого» наукового поля. І тут І. Ходак вдалося уникнути цієї хиби. Вона фахово розглянула не тільки тематично, а й хронологічно всю наявну літературу: пам'яткоохоронну, музейницьку, археологічну, мистецтвознавчу, біографічну, праці з історії української науки, публікації, присвячені загалом роду Щербаківських — відомим діячам культури батьку Михайлу і брату Вадиму Щербаківському.

Авторка продемонструвала глибоке знання як мистецтвознавчої спадщини Д. Щербаківського, так й історичного контексту життя вченого. Мистецтвознавець і музейник вдало вписаний у процеси розвитку вітчизняної науки. Репрезентативною бачиться і джерельна база дослідження. Використано музейну документацію, опубліковані звіти установ, до яких був причетний Д. Щербаківський; спогади, листування з Д. Яворницьким, П. Курінним, П. Потоцьким, М. Макаренком та іншими діячами науки. Доповнено їх і періодичними виданнями, роботами самого вченого. Широко представлені особові фонди діячів культури і науки, установ України з київських архівів.

Структура монографії, що передбачає поділ на біографічну частину й частину, у якій розглянуто мистецтвознавчі дослідження Д. Щербаківського, вдало відображає масштаб вченого, його практичну етнографічну, музейницьку та пам'яткоохоронну діяльність, поєднану з мистецтвознавчими студіями, що вивели цю галузь знання про Україну на якісно новий рівень. І. Ходак, сама музейниця, демонструє неймовірну ерудицію у питаннях музейництва кінця XIX — першої третини XX ст.

Зауважимо, що у книзі ретельно досліджено складний і трагічний фінал життя Данила Щербаківського — обставини й наслідки самогубства вченого. З максимальною деталізацією і без прикрас показано роль багатьох відомих персон у цих подіях, зокрема Федора Ернста. Подано значну кількість документів, які проливають світло на цю непересічну, трагічну для наукового середовища радянської України подію. Втім, на нашу думку, дуже важливо було б висвітлити реакцію вищого партійного керівництва УСРР, використавши матеріали «Окремої папки» політбюро ЦК КП(б)У, що містяться у фонді Центрального комітету партії (Ф. 1. Оп. 16) Центрального державного архіву громадських об'єднань України. Цими документами вже тривалий час послуговуються історики. Саме в них бачимо, як партійне керівництво республіки використовувало трагічну подію для виявлення незгодних з владою з метою подальшого переслідування тих осіб з кола української гуманітарної інтелігенції, які поставили підписи під зверненням до влади з вимогою покарати винних у доведенні вченого до самогубства. Це дає змогу розгледіти первинність рішень партійних органів, які й визначали дії Народного комісаріату освіти, його керівника Миколи Скрипника й прокуратури. Вони дають можливість зрозуміти, що самогубство Д. Щербаківського було використано і для боротьби з Сергієм Єфремовим. А лист 72-х підписантів (саме таку кількість фіксують секретні партійні документи) визнано недоцільним для опублікування та названо «спробою

використати самогубство для політичного виступу» (ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 10. Арк. 49–50). Лист науковців до редакції «Пролетарської правди» став поштовхом для подальших дій влади — переслідування підписантів. Історію появи та варіанти цього документа із притаманною їй скрупульозністю досліджує авторка книги.

Окремо слід зупинитись на ілюстративному матеріалі, використаному І. Ходак у монографії. Вона вдало поєднала насиченість документами тексту книги з неймовірною інформативністю зображального ряду. Це й мистецькі твори, які досліджував чи врятував Д. Щербаківський, і фото пам'яток архітектури, зафіксованих вченим, і документи, що характеризують його діяльність, і світлини, які дають можливість проілюструвати біографію. Ще більш корисними для дослідників української гуманітаристики були б ці зображення, якби авторка вказувала не загальне, а детальне місце збереження світлин. Загалом зазначимо, що у науковій роботі І. Ходак має місце взірцеве використання ілюстрацій (книга містить і вартісні кольорові світлини).

Як і завжди у роботах цієї авторки, відзначаємо ретельне ставлення до наукового апарату. У додатках подано перелік основних праць вченого, стануть в пригоді під час роботи з такою книгою, насиченою матеріалом та великою за обсягом, іменний і географічний покажчики.

Насамкінець варто зазначити, що монографія Ірини Ходак про Данила Щербаківського є цінним набутком української гуманітаристики й важливим етапом в осягненні значимості діячів науки першої половини ХХ ст. у збереженні та розбудові української культури.

Дата надходження статті до редакції: 20.03.2021.

Creative Commons Licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International
(CC BY-NC-SA 4.0)